

da bir kişiyle evliydi. Bu sebeple bazı kaynaklarda (İbn Abdülber, IV, 310; İbnü'l-Esîr, VII, 120) onun Benî Kurayza'ya mensup bulunduğu belirtilmiş, Benî Nadîr'den olduğu görüşü zayıf sayılmıştır. 5. yılın sonlarında (627 başları) Hendek Gazvesi'nin ardından Resûl-i Ekrem'le yaptıkları antlaşmayı bozan Benî Kurayza muhasara edilmiş, savaşılabilecek yaşta olan erkekleri öldürülmüş, kadın ve çocuklarına esir muamelesi yapılmış, malları müslümanlar arasında paylaştırılmıştı. Bu olayda kocası öldürülen Reyhâne de esirler arasında bulunuyordu. Reyhâne'yi Hz. Peygamber "safî" (ganimette Hz. Peygamber'in payı) olarak seçti ve Ümmü'l-Münzir Selmâ bint Kays'ın evine götürülmesini emretti. Reyhâne orada bir ay kadar kaldıktan sonra (İbn Sa'd, VIII, 131) Resûlullah onunla görüşmeye gitti. Reyhâne'nin utancından görünmek istememesi üzerine Hz. Peygamber onu çağırıp ve müslüman olduğu takdirde kendisiyle evleneceğini söyledi. Reyhâne bu teklifi kabul edince Resûl-i Ekrem onu âzat etti ve diğer eşlerine verdiği gibi ona da 12 ukıyye gümüş vererek 5. yılın Zilhiccesinde (Mayıs 627) kendisiyle evlendi. Hz. Peygamber'in ona mehir olarak hürriyetini bağışladığı da zikredilmiştir. Reyhâne'nin bir süre sonra Resûlullah'ı diğer hanımlarından aşırı şekilde kışkandığı, bunun üzerine Resûl-i Ekrem'in onu ric'î talâkla boşadığı, ancak Reyhâne'nin bu duruma çok üzülməsi üzerine onu tekrar nikâhına aldığı kaydedilmektedir. Zayıf olduğu belirtilen bir başka rivayete göre ise Reyhâne câriye olarak kalmış ve İslâmiyet'i benimsememiştir (İbn Hacer, IV, 309). Reyhâne, 10. (632) yılda Resûl-i Ekrem Vedâ haccından döndükten bir müddet sonra Medine'de vefat etti ve Bakî Mezarlığı'na defnedildi.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hişâm, *es-Sîre*², III, 256; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VIII, 129-131; Zübeyr b. Bekkâr, *el-Müntehab min kitâbi Ezvâcî'n-nebî* (nşr. Sekîne eş-Şihâbî), Beyrut 1403/1983, s. 47-48; Belâzürî, *Ensâb*, s. 453-454; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), IV, 45; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, IV, 309-310; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 120-121; İbn Hacer, *el-İşâbe*, IV, 309; Muhammed b. Yûsuf es-Sâlihî, *Ezvâcû'n-nebî* (nşr. M. Nizâmmeddin el-Füteyyih), Dimaşk 1413/1992, s. 231-233; Koksâl, *İslâm Tarihi* (Medine), V, 363-364; M. Yaşar Kandemir, "Ebû Reyhâne", *DİA*, X, 213; Casim Avcı, "Kurayza (Benî Kurayza)", *a.e.*, XXVI, 431-432.

HAYATİ YILMAZ

REYHÂNE bint ZEYD

(bk. REYHÂNE bint ŞEM'ÛN).

REYHÂNETÜ'L-ELİBBÂ

(ريحانة الألبا)

Şehâbeddin el-Hafâcî'nin

(ö. 1069/1659),

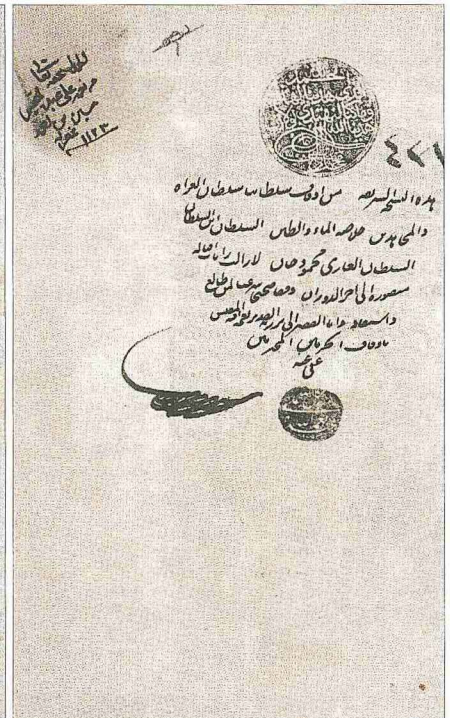
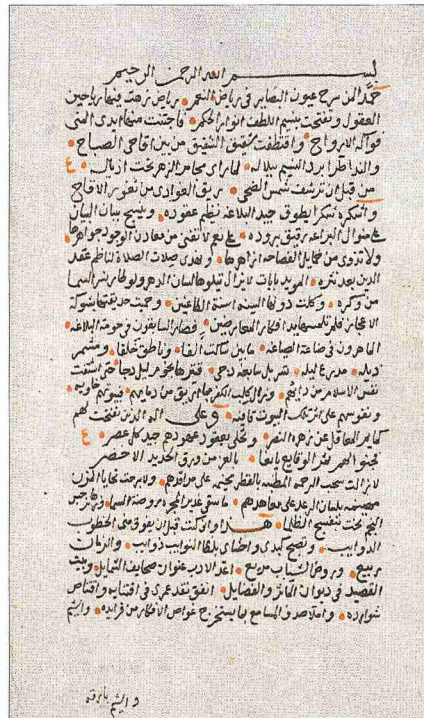
çağdaşı olan şair,

edip ve âlimlerin biyografileriyle çeşitli tarihi, edebî ve dinî konuları ihtiva eden eseri.

Tam adı *Reyhânetü'l-elibbâ ve zehretü'l-hayâtî'd-dünyâ*'dır. Müellif eserini, *Habâyâ'z-zevâyâ fî mâ fi'r-ricâl mine'l-bekâyâ* adlı kitabını esas alarak orada yer alan yetmiş kadar biyografiyi 156'ya çıkarmak suretiyle meydana getirmiştir. Corcî Zeydân bu eseri en önemli edebiyat ve tarih kitapları arasında saymaktadır (*Târîhu âdâbi'l-lugatî'l-Arabiyye*, II, 301). Ancak üslûbunun edebî / secili nesir biçiminde olması övgü ve tasvirlerinde abartılara yol açmıştır. Müellif eserini düzenlerken şair ve edipleri bölgelere göre tasnif etme, başlık koyma, şair ve ediplerin biyografilerine yer verme, onların şiirlerinden örnekler alma ve üslûp bakımından Ebû Mansûr es-Seâlibî'nin *Yetimetü'd-dehr*'i ile İmâdüddin el-İsfahânî'nin *Harîdetü'l-kaşr*'ından etkilenmiştir.

Reyhânetü'l-elibbâ dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şam, Halep ve civarından kırk üç, ikincisinde Mağrib'den on bir, Hicaz (Mekke) ve Yemen'den yirmi altı şairin biyografisiyle şiirlerinden örnekler yer verilmiştir. Hafâcî, üçüncü bölümde Şam'dan Mısır'a gidiş sebebinin anlatıktan sonra yetmiş bir şairin biyografisi yanında şiirlerinden örnekler zikretmiştir. Dördüncü bölümde Anadolu'da ve İstanbul'da karşılaştığı, faydalandığı âlim ve ediplerle ileri gelen kişiler hakkında bilgi vereceğini belirttiği halde (II, 247-248) "Türk dilinin Mütenebbî'si" diye andığı şair Bâkî dahil olmak üzere sadece beş şairle onların eserlerinden bazı örneklerle yetinmiştir (II, 247-280). Müellif eserin hâtime kısmında ilmi, edebî ve tarihî birçok konuya geniş biçimde temas etmiştir. Önce Osmanlılar'da ilmin ve ulemanın azalması ve rağbet görmemesi, idareciler arasındaki düşmanlık ve diğer zafırların yayılmasıyla ilgili görüşlerini belirtmiş (II, 283-307), ardından kendi biyografisiyle hocalarından ve eserlerinden söz etmiş (II, 325-340), kendine ait beş makâmeye yer vermiştir. Bu arada "el-Makâmetü'r-Rûmiyye"sinde Anadolu halkının ve ulemâsının durumuyla ilgili yakınmalarını

Reyhânetü'l-elibbâ'nın zahriyesi ve ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 4374)

dile getirmiştir (II, 354). İbnü'l-Mu'tezz'in aynı adı taşıyan eserinden esinlenerek "el-Fuşûlû'l-kşâr" adını verdiği alt bölümde (II, 355-370) hikmetli sözlerle ve özdeyişlere yer vermiştir. Bu arada İbnü'l-Mu'tez, Ebû Firâs el-Hamdânî, Ali b. Cehm gibi şairlerin şiirlerinden yaptığı seçmeleri açıklamış, mübalağanın şiirdeki konumunu belirtmiş, tabakâtü's-suarâ, tabakâtü'l-bülegâ, kırat vecihlerinin farklılığı ve tevcihleri üzerinde durmuştu. Hafâcî, eserinde örnek olarak seçtiği şiirleri açıklarken başta edebî sanatlar olmak üzere belâgatla ilgili konularda doyurucu bilgiler vermiş, bunların dışında edebiyat, nahiv, lugat, tefsir, fıkıh ve kelâmıla ilgili birçok konuyu ele almıştır.

Reyhânetü'l-elibbâ'nın çeşitli kütüphanelerde yazma nüshaları vardır (*Reyhâne-tü'l-elibbâ*, neşredenin girişi, I, 17-18). İbrâhim b. Abdülgaffâr ed-Desûkî'nin tashihiyle Bulak (1273) ve Kahire (1294, 1306) baskılarından sonra ilmî neşirini Abdülfettâh Muhammed el-Hulv gerçekleştirmiş (I-II, Kahire 1387/1967), 276 kaynağa dayanılarak yapılan neşrin sonunda ayrıntılı bir indekse yer verilmiştir. *Reyhânetü'l-elibbâ'nın* müellifi bilinmeyen bir muhtasarının yazma nüshası Dârü'l-kütübî'l-Misriyye'de mevcut olup (Edeb, nr. 4084) sondan biraz eksiktir. Muhammed Emîn el-Muhibbî'nin *Reyhânetü'l-elibbâ'ya* yazdığı zeyil olan *Nefhatü'r-Reyhâne* ve *reş-hatü'îlâdî'l-hâne'si* 380 biyografiyi kapsamaktadır. Muhibbî'nin başlayıp öğrencisi Muhammed b. Mahmûd es-Suâlâtî'nin tamamladığı *Zeylû Nefhati'r-Reyhâne* (*Zeylû'n-Nefha ve neylû'l-minha*) otuz biyografi içerir (nşr. Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, Kahire 1391/1971). İbn Ma'sûm'un *Sülâfetü'l-âşır fî mehâsini's-su'arâ'dî bi-küllî Mısr'ı* da *Reyhâne'ye* zeyil olarak hazırlanmış olup XI. (XVII.) yüzyılda Mekte, Medine, Suriye, Mısır, Yemen, Acem, Bahreyn ve Mağrib'de yetişen şairleri ihtiva etmektedir (Tahran 1324; Kahire 1324; Katar 1382). Birbirini tamamlayan bu üç eser, İslâm ülkelerinin çeşitli bölgelerinde yaşayan şairlerle eserlerine dair zengin bilgiler içeren bir külliyyat teşkil eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Şehâbeddin el-Hafâcî, *Reyhânetü'l-elibbâ* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1386/1967, neşredenin girişi, I, 16-18, 32-39; II, 247-280, 773-776 (Fihrist); Muhibbî, *Nefhatü'r-Reyhâne* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulv), Kahire 1387/1967, neşredenin girişi, I, 25-31, 38-39; Serkis, *Mu'cem*, I, 831; Brockelmann, *GAL*, II, 285; *Suppl.*, II, 396; *İzâhu'l-meknûn*, I, 605; Corci Zeydân, *Târîhu âdâbî'l-lugati'l-Arabiyye*, Beyrut 1967, II, 301; Mustafa eş-Şek'a, *Menâhicü'l-te'lif 'inde'l-ulemâ'i'l-Arab*, Beyrut 1974, s. 460; Abdülcebbâr Abdurrahman, *Zehâ'irü't-türâşî'l-Arabî el-İslâ-*

mî, [baskı yeri yok] 1401/1981, I, 497; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 167-168; Abdülvehhâb es-Sâbüni, *Uyûnû'l-mü'elleft* (nşr. Mahmûd Fâhûrî), Halep 1413/1992, I, 165-166; Sâlihiyye, *el-Mu'cemü's-şâmil*, II, 289; F. Krenkow, "al-Khafâdjî", *El²* (İng.), IV, 912-913; Mustafa Öz, "İbn Ma'sûm", *DİA*, XX, 173; İsmail Durmuş, "Muhibbî", *a.e.*, XXXI, 36.

ALİ ŞAKİR ERGİN

REYHÂNÎ

(ريحاني)

Genellikle

mushaf yazımında kullanılan,
altı çeşit yazıdan biri
(bk. AKLÂM-ı SİTTE).

REYHÂNÎ, Ali b. Ubeyde

(علي بن عبدة الريحاني)

Ebû'l-Hasen Ali b. Ubeyde el-Kâtib
er-Reyhânî el-Bağdâdî
(ö. 219/834 [?])

Emsal ve hikemiyata dair
eserleriyle tanınan
özgün edebî nesir yazarı.

Muhtemelen 145 (762) yılı civarında Basra'da doğdu. Babasının ismi konusunda Abide, Ubeyd, Abduh, Ebû Ubeyde şeklinde hatalı tesbitlere rastlanmaktadır (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 79). Sem'ânî, onun atalarından birinin fesleğen (reyhan) ticaretiyle meşgul olması sebebiyle Reyhânî nisbesini aldığını belirtir (*el-Ensâb*, VI, 203). Bu nisbe bazı kaynaklarda yanlış olarak Zencânî ve Latafi diye kaydedilmiştir (Yâkût, XIV, 51; *Hediyetü'l-ârifin*, I, 668). Basra'da başta dil ve edebiyat olmak üzere çeşitli alanlarda tahsil görerek yetişti. Daha sonra Bağdat'a gidip kâtipler ve devlet ricâlî ile tanışma imkânı buldu. Reyhânî'nin Halife Me'mûn ile olan yakınlığı onun veliahtlığı sırasında başladı ve kâtibi, nedimi, sarayda düzenlenen edebiyat meclislerinin müdavimi olarak vefatına kadar (218/833) devam etti. Me'mûn'un veziri Fazl b. Sehl'in esrarlı bir şekilde ölümü ve kardeşi Hasan b. Sehl'in sarayla ilişkisini kesmesi üzerine boş kalan vezirlik makamının görevlerini paylaşan Sümâme b. Eşres, Yahyâ b. Eksem, Amr b. Mes'ade, Ahmed b. Ebû Hâlid, Ahmed b. Yûsuf, Ebû Abbâd Sâbit b. Yahyâ, Muhammed b. Yezdâd gibi Mu'tezile doktrininin propagandacısı olan, ince edebî zevke sahip kâtipler sınıfı arasında Reyhânî de bulunuyordu (M. Zakeri, XXXIV [1994], s. 83).

Reyhânî'nin bir süre hocalık yaptığı, anlaşılmasında güçlük bulunan şiirlerin iza-

hına dair *el-Me'ânî* ve *el-Mücâlesât* gibi kitaplarından anlaşılmaktadır. Bu tür kitapların içeriği bir âlimin evinde veya camide verdiği derslerden oluşur. Bu derslerde öğrenciler hocanın takrirlerini kaydederek, notları düzenleyip hocaya takdim ettikten sonra bunları başkalarına nakletmek için ondan izin alırlar. Birçok haber, vecize ve esprisini rivayet eden tarihçi, edip ve şair İbn Ebû Tâhir, Reyhânî'nin öğrencileri arasında yer alır. Ayrıca edebiyata dair bazı eserlerde öğrencilerinin onun vecizelerini övdükleri bilinmektedir (Yâkût, XIV, 52-53). Ahmed b. Muhammed b. Ebû'z-Zeyyâl ile Ahmed b. Feth de Reyhânî'den rivayette bulunmuştur. Reyhânî'nin 218'de (833) hayatta olduğu o yıl vefat eden Halife Me'mûn için yazdığı mersiye-den anlaşılmaktadır. Ertesi yıl öldüğüne dair rivayet şüpheyle karşılanmalıdır. Bu tarihi yalnız İbnü'l-Cevzî kaydetmiş (*el-Muntazam*, II, 45; XI, 45), Zehebî ve İbn Tağrîberdî gibi tarihçiler de ondan nakletmiştir. Aynı tarihte henüz on beş yaşında olan İbn Ebû Tâhir'in Reyhânî'den eğlence meclislerine birlikte gittikleri bir arkadaşası olarak söz etmesi ve bunun, Reyhânî'nin gençlik dönemindeki alışkanlıklarını hayatının son yıllarında bırakıp zâhidâne bir hayat yaşadığına dair rivayetle çelişmesi onun vefatının daha geç bir tarihte vuku bulduğunu ve 219 (834) yılının muhtemel tarihlerin en erkeni olarak verilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Me'mûn'un yakın dostu ve nedimi olması, halife tarafından destek gören Mu'tezile öğretisini savunan kâtipler arasında ve Mu'tezile öncülerinden Bişr b. Mu'temir'in safında yer alması, haluku'l-Kur'ân tezini savunması, esprili bir mizaca sahip bulunması gibi sebepler Reyhânî'nin zındıklıkla itham edilmesine yol açmıştır. Ancak namaz kılan (Yâkût, XIV, 54) ve günlük konuşmalarında bile hikmet ve özdeyişlere yer veren bir insana yönelik bu tür bir itham mâkul görünmemektedir.

Zekâsı ve hazırcıvaplılığına, söz ve davranışlarında ortaya koyduğu nükte ve esprilere dair birçok anekdotun aktarıldığı Reyhânî'nin meclisleri bu sebeple büyük âlaka görüyor, söylediği hikmetli sözler dilden dile dolaşıyordu. Bir câriye ile konuşmaya dalmışken namaz vaktinin geçmek üzere olduğu kendisine hatırlatılınca, "Müsaade edin de güneş batıversin" (câriye kalıversin) diye karşılık vermiştir (Ebû Mansûr es-Seâlibî, *Leṭâ'ifu'z-zurafâ'*, s. 84; Zemahşerî, III, 125). Sözlerinin bir kısmını öğrencisi İbn Ebû Tâhir rivayet etmiş ve le-tâif kitaplarında yer almıştır. Seâlibî, Ebû